

KAVRAMSAL ÇÖZÜMLEME VE DİN*

William T. BLACKSTONE
Çev Tuncay İMAMOĞLU**

Çağdaş Anglo-Saxon Felsefe üzerindeki en büyük etkinin, Ludwig Wittgenstein'in etkisi olduğu kabul edilen bir gerçektir. Bu etki büyük oranda onun, geç dönem çalışması olan *Philosophische Untersuchungen* ya da 'philosophical Investigations'¹ adlı yapıtının bir sonucudur. Wittgenstein'in ilk dönem çalışması olan 'Tractatus Logicus Philosophicus' adlı eseri, onun daha sonra bütünüyle reddettiği bir durumu yansıtmaktadır. Tractatus'da Wittgenstein, Bertrand Russel'in etkisi altında, mantıksal olarak mükemmel bir dil formüle etmeye çalışmıştır. Muğlak ve belirsiz sembolleri içeren ve sembollerin saçma bileşimlerine imkan veren, bizim olağan dilimiz yanlıştır. Filozofun görevi, belirsizlik ve yanlışlıklardan arındırılmış ideal bir dil oluşturmaktır. Bu ideal dil, hem Wittgenstein hem de Russel'in benimsediği, bütünüyle mantıkçı atomizm olarak bilinen felsefi düşüncenin bir bölümüydü. Gerçekte bu durum genellikle 'anlamın resim kuramı' olarak tanımlanır. Wittgenstein bize, bir resimdeki unsurlarla, onun resmettiği objenin ya da sahnenin unsurları arasında bir tür uygunluğun varolduğunu söylemektedir. Ayrıca resim, dünyadaki nesnelerin düzenini veya yapısını yansıtır. Şimdi, "olguların durumu (şeylerin durumu) nesnelerin (şeylerin) bir bileşimidir... Nesnelerin karşılıklı-biçimlenmesi, olgu durumlarını (olgu bağlamını) (atomal gerçekleri) oluşturur."² Dünyadaki atomal gerçeklerin yerini tutan, bu gerçekleri resmeden atomal önermelerdir. Atomal ya da basit önermeler, belirli bir tarzda birleştirilen ya da kurulan isimlerden meydana gelmiştir. Önermenin yapısının doğru olabilmesi için, atomal gerçeklerin yapısını ya da dünyadaki olgu durumlarını resmetmesi gerekir. Bir dilin önermeleri ya atomal gerçekleri resmeden atomal önermelerdir, ya da atomal önermelerin gerçek-fonksiyonel bileşimleridir. Bütün anlamlı söylemler, son çözümlemede, atomal önermelerden ve onların belirlenen ilişkilerinden çıkarılabilir. Öyleyse dil, anlamsızlığa indirgenemez (Bu dönemde Wittgenstein, gerçek bir pozitivisttir.

* Bu makale, William T. Blackstone'un 'The Problem of Religious Knowledge' adlı eserinin 3. bölümünün çevirisidir.

** Dr., Atatürk Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Din Felsefesi Anabilim Dalı

¹ Ludwig Wittgenstein, *Philosophical Investigations*, İngilizce çeviri, G.E.M. Anscombe, (Oxford: Basil Blackwell and Mott, Ltd. 1953).

² Tractatus, 2.01; 2.0272

Çünkü Urmson'un da işaret ettiği gibi "doğrulama ilkesi, metafizikteki atomal hipotezlerin bir sonucu olarak saptanabilir..."³ Bu ideal dili formüleştirmede Wittgenstein, filozofun işinin dünya hakkındaki ifadelerin doğruluğu veya yanlışlığıyla olmadığına ısrar etmektedir. Filozofun işi sadece çözümlenme, aydınlatma ve anlamlı bir söylem için zorunlu olan şeyi ayrıntılarıyla tanımlamadır.

'Philosophical Investigations'da Wittgenstein, filozofun görevinin olağan dili doğrulamak veya düzene koymak olduğu görüşünü reddetmektedir. Gerçekte, Tractatus da bile, onun düşüncesinde bir karışıklık olduğu görülmektedir. Çünkü o, fırsat buldukça "günlük dilimizin bütün önermelerinin, tam oldukları gibi, mükemmel bir mantıksal düzen içerisinde olduklarını"⁴ ifade eder. Bununla birlikte O, 'Philosophical Investigations'da olağan dilin, ideal bir dil içerisinde yeniden şekillenmeye ihtiyaç duyduğu anlayışını yadsır. O, gerçekte 'Tractatus'da 'ciddi hatalar'ın olduğunu, bu hatalar arasında anlamın resim teorisinin, dil konusundaki atomist anlayışın, ve bir dilin mantıksal hesaplamalar konusunda apaçık bir yapıya sahip olması gerektiği anlayışının bulunduğunu ifade etmektedir. Dilin, resmetme veya isimlendirmeden çok daha başka bir fonksiyonu vardır. Onun bir çok fonksiyonu ya da kullanımı bulunmaktadır. Bu çok yönlü fonksiyonları veya kullanımları tasvir etmek filozofun görevidir. Gerçekte felsefi problemler, dikkatsizliğin ve dilin kötüye kullanılmasının sonucunda ortaya çıkarlar. Wittgenstein bizi, anlam fikrini, kullanma fikriyle yer değiştirmeye çağırır. "Anlam" sözcüğünü kullandığımız durumların geniş bir sınıfı için -hepsi için olmasa da- bu sözcük şu şekilde tanımlanabilir: "Bir sözcüğün anlamı, onun dildeki kullanımıdır."⁵ Bu yer değiştirme başarılı olduğunda, biz anlaşabilir ve felsefi karışıkların kaynaklarından kaçınabiliriz, çünkü bu tür karışıklıklar; kullanımı, bağlamı veya sözcüklerimize anlam veren 'dil oyunu'nu bilmemenin bir sonucu olarak ortaya çıkarlar. Bir ifadenin anlamının edimsel bir dil oyununda onun kullanılması olduğunu bilmemekten dolayı, görünüşte açık olan ifadelerin ("onun büyük bir acı içinde olduğunu biliyorum" gibi) nasıl anlaşılabilirliği konusunda şaşırabiliriz. Wittgenstein bize sadece hatırlatmaktadır ki, olağan dil oyunlarımızda bu tür sözcükleri nasıl kullanacağımızı bilmiyoruz. Filozoflar, dilimizi doğal bağlamından ve ona anlamını veren kullanımından uzaklaştırdıkları için şaşırılmışlar ve bu yüzden kendi kendilerini kavramsal karışıklıklar içine sokmuşlardır. Bu tür kötü kullanımlar ortaya çıktığında Wittgenstein sorar: "Ancak bu sözcükler şimdi ne için kullanılırlar? onların uygulanacakları dil oyunu kayıptır"⁶ Bu kavramsal karışıklıklar ayrıca, Wittgenstein'in ifadelerin 'yüzeysel grameri' olarak adlandırdığı şey tarafından yanıtlanmanın da sonucudurlar. Yüzeysel gramer, bir kimsenin, dilin çok kompleks ve sayısız

³ J. O. Urmson, *Philosophical Analysis*, IV, 54, s.109.

⁴ Tractatus, 5.5563.

⁵ *Philosophical Investigations*, s.20e.

⁶ a.g.e., s.44 e.

kullanımlarını gözden kaçırmamasına, hatta dilin bütün kullanımlarını tek bir modele (Wittgenstein'in bizzat kendisi Tractatus'da buna teşebbüs etmiştir) indirgemeye çalışmasına neden olur. Filozoflar belirli kavram veya ifadeler ('iyi' 'gerçek' 'katı' ve 'doğru' gibi) hakkında şaşırıldıklarında, Wittgenstein onlara, kendi kendilerine şunu sormalarını önerir: "Bu sözcüğün (örneğin 'iyi'nin) anlamını nasıl öğrendik? Ne tür örneklerden? Hangi dil oyunlarında?"⁷

Wittgenstein'a göre felsefi problemler, dilbiliminden ya da kavramsal karışıklıktan meydana gelir. Bu tür problemler "dil tatile gittiğinde"⁸ ortaya çıkar. "Bizi meşgul eden bu karışıklıklar, dil, tıpkı işlemeyen bir makineye benzediğinde ortaya çıkar, makine işlerken değil"⁹

Felsefi konuşma, dil araçlarının işlevsiz hale gelmesidir. Bu, bir makinadan bağlantısı kesilmiş tekerleğin fonksiyonsuz bir şekilde dönmesi gibidir. Felsefi problemler nasıl çözülürler? Wittgenstein; bizim kavramların ve onların rol veya fonksiyonlarının farklılıklarını tanımlamamızı önermektedir. Problematik kavramlar, normal olarak fonksiyonlarını icra ettikleri şartlar içerisinde takdim edilmeli ve onların kullanımları ve diğer kavramlarla olan ilişkileri tasvir edilmelidir. Wittgenstein'a göre felsefe, kavramsal veya linguistik karışıklıkların dışına çıkmaya öncülük eden bir tür terapidir. "Bu yüzden araştırmamız dilbilgisel bir araştırmadır. Bu tür bir araştırma, yanlış anlamaları gidererek, problemimize ışık tutar. Sözcüklerin kullanımıyla ilgili olan yanlış anlamalara, başka şeyler içinden, dilin farklı bölgelerindeki ifade biçimleri arasındaki bir takım benzerlikler neden olmuştur".¹⁰ Filozof yalnızca dilimizin işlevlerini tasvir etmeye gereksinim duyar ve bizim bu işlevleri tanımamıza yardımcı olur. Geleneksel filozofları uğraştıran problemler, "yeni bilgi vererek değil, bizim her zaman bildiğimiz şeyi düzene koyarak çözülürler. Felsefe, zekamızın dil aracılığıyla büyülenmesine karşı bir savaştır."¹¹

Wittgenstein, 'philosophical Investigations'da birçok felsefi problem için, kavram çözümlemesi yöntemine başvurmuştur. Bu yöntem, Cambridge'de felsefe profesörü olan, Wittgenstein'in ardılı, John Wisdom tarafından (biraz değişikliklerle birlikte) sürdürülmüştür. Bu yöntem ayrıca, yeni bir takım değişikliklerle birlikte, Gilbert Ryle, John Austin, H.L.A. Hart, P.F. Strawson, S. Hampshire, R.M. Hare, İsiyah Berling, S.E. Toulmin ve P. Nowel-Smith gibi, bir grup Oxford filozofu tarafından da devam ettirilmiştir. Kavram çözümlemesi, ya da sık bilinen adıyla 'linguistik çözümleme', İngiltere'de etkili bir felsefe şekli olmuştur. Onun etkisi başka yerlerde de, özellikle Amerika Birleşik Devletleri'nde çok büyük olmuştur.

Wisdom, Wittgenstein'in felsefe anlayışını terapeütik (tedavi edici) çözümleme olarak kabul eder. Gerçekte o, felsefi problemlerin veya 'kaygılar'ın

⁷ a.g.e., s.36 e.

⁸ a.g.e., s.19 e.

⁹ a.g.e., s.51 e.

¹⁰ a.g.e., s.43 e.

¹¹ a.g.e., s.47 e.

psikopatik durumlarla ilgilenen psikonalist'in kullandığı tekniklere benzer bir teknikle çözüleceğini ileri sürmektedir. Tıpkı bir nevrozlunun durumunda olduğu gibi, şaşkın filozofa, şaşkınlığının nedenlerini tanıması için yol gösterilmelidir. Filozof, karışık gerginlik durumundan "üzerinde düşündüğü soru veya ifadenin tümünü bütünüyle tanımlayarak kurtulabilir. Bunu tanımlamış olduğunda, örneğin felsefi bir sorunu, diğer bütün sorunlara nazaran, dil haritası içerisine yerleştirmiş ve o zaman kendi sorularına cevap vermiştir... Her felsefi soru yarım yamalak sorulduğunda kendi kendisine cevap verir, tam olarak sorulduğunda da kendi kendisine cevap verir"¹² Metafiziksel zorluklar, ne söyleyeceğimizi bilemediğimiz durumlarla karşı karşıya geldiğimizde ortaya çıkarlar. Bu durumlar olağan dilimizin yeterli görünmediği durumlardır. Filozofun yapması gereken şey, bizim bir şekilde konuşmamızı sağlayacak ve başka bir şekilde konuşmamıza öncülük edecek hususiyetlere işaret ederek, bu durumu tanımlamaktır. Kullandığımız dil tarzını ve gerçekte, pozitivistin doğrulama ilkesini kapsayan felsefi önermelerin (tümce) niçin linguistik öneriler olduğunu hatırlamalıyız. Wisdom'un benimsediği böyle öneriler (örneğin 'bilmek', "doğru", "iyi", "anamlı" gibi sözcükleri belirli tarzlarda kullanma önerileri) düşüncemizi aydınlatırlar. Bu öneriler bazı pozitivistlerin anladıkları gibi, mutlak anlamda doğru veya yanlış olarak düşünülmemelidir. Gerçekte uç noktada, linguistik önerilerden ziyade mutlak veya kesin gerçekler olarak alınan bu felsefi ifadelerin bizzat kendileri karışıktır ve bizi karışıklığa sürükler. Onlara, tecrübeyi aydınlatma ve açıklamada faydalı (veya faydasız) değerler olarak bakılmalıdır. Burada Wisdom, Wittgenstein'den biraz farklı görülmektedir. Wisdom bize şöyle demektedir: "Wittgenstein onları (felsefi karışıklıklar) çoğu kez sadece linguistik karışıklığın semptomları olarak gösterir. Ben onları ayrıca, linguistik etkinin semptomları olarak göstermeyi arzuluyorum..."¹³

Filozofların kuramları, "gündelik dilin gizlediği benzerlik ve farklılıkları açığa çıkaran bir terminolojiye imada buldukları veya dikkat çektiklerinde", aydınlatıcı ve linguistik olarak etkileyici olurlar.

Biraz değişikliklerle birlikte, Wittgenstein'in felsefe anlayışını kabul eden diğer filozoflardan birisi olan Oxfordlu Gilbert Ryle özel bir ilgiyi hak eder. Onunla, Wittgenstein'in düşüncesi arasındaki eğilim "The Concept of Mind" adlı eserinde açıkça görülmektedir. Ryle, bu eserinde "Mekanizmadaki hayalet dogmasını" zihin kavramını çözümlenerek ve ayrıntılarıyla çizerek kötü ruhlardan kurtarmaya çalışmaktadır.¹⁴ Fakat Ryle ile Wittgenstein arasındaki benzerlik ve farklılıklar galibe en iyi şekilde Ryle'nin "Systematically Misleading Expressions" adlı yazısında görülmektedir. Burada o şöyle der:

¹² John Wisdom, *Other Minds* (Oxford: B.H. Blackwell. Ltd., 1952), s.3. ni.; Ayrıca bkz. *Philosophy and Psycho-Analysis* (Oxford: Basil Blackwell and Mott, Ltd, 1953).

¹³ "Philosophical Perplexity", *Philosophy and Psycho-Analysis*, s.41.

¹⁴ G. Ryle, *The Concept of Mind* (London: Hutchinson and CO. Publishers, Ltd., 1949).

"Felsefi olmayan bir söylemde ortaya çıkan bir çok ifade vardır. Onlar, onları kullanan, duyan veya okuyanlar tarafından mükemmel derecede açık bir şekilde anlaşılmasına rağmen, yine de olgu durumlarına uymayan bir tarzdaki dilbilgisel ya da sentetik şekiller içerisinde ifade edilirler. Bu tür ifadeler yeniden formüle edilebilirler, onlar felsefi olmayan bir söylem için değil, felsefe için, kaydedilen gerçeklere uygun sentetik forma sahip ifadeler içerisinde yeniden formüle edilebilirler".¹⁵

"Etobur inek varolamaz" cümlesini ele alalım. Bu, var olmayacağı söylenen belirli bir tür hakkındaki bir cümle olarak gözükmür ve o (bazı filozofların ellerinde) et yiyen inekler bir anlamda gerçek olmalı veya onların varolmadığını söylemek anlaşılabilir olacaktır şeklindeki bir faraziye de yol gösterebilir. Onların mevcut varlığı olmalı. Ryle 'et obur inek varolamaz' cümlesinin "hiçbir şey hem inek hem otobur olamaz" şeklinde yeniden formüle edilmesini önermektedir. O zaman mevcut bir varlık alemine başvurmayaya gidilmez. Aynı formülleştirme "yarı-ontolojik ifadeler" (Mr. Pickwick bir hayaldir ya da Mr. Pickwick bir hayalidir) yarı-platonik ifadeler (renk uzamı içerir) ve diğer "yarı-betimlemeler"le de başarılıdır. Dilbilgisel olarak bu ifade türleri bir kimseye yanlış fikir verebilirler, çünkü onlar normalde özneyüklem formuna sahip olmasına rağmen, bu form gerçekte onların kaydettiği olgu durumlarına uygun değildir..."

Bu önceki makalede Ryle'nin felsefe anlayışının iki fonksiyon icra ettiğini belirtmek gerekir:

1. Yanlış fikir veren ifadeleri, sistematik olarak aydınlatma ve bu ifadelerde kök salmış felsefi anlamsızlıkları gösterme.

2. Olgulara uygun olması için, dili yeniden formüle etme. Urmson'un da açıkça belirttiği gibi, ikincisi mantıkçı atomistlerin doktrinlerine benzerdir.¹⁶ Daha sonra Ryle bu ikinci anlayışı reddetmiş gözükmektedir. Filozof, yanlış götüren dili yeniden formüle eder, fakat olgu formlarına müracaat etmez. Yanlış fikir veren ifadeler, olguların şekline müracaat edilmeksizin sezilebilirler. Bu tür ifadeler literal olarak alındığında antinomilere ve yanlış muhakemelere düşüldür.

Ryle'nin felsefi çözümlemelerinde kullandığı temel anlam kuramı, Wittgensteinci 'anlam kullanımıdır' kuramıdır. Bütün sözcükler, uygun isimlerin ifade ettikleri gibi, aynı tarzda ifade edilmelidirler faraziyesi¹⁷, bir çok felsefi karışıklığın kaynağıdır.

Ryle'nin önerisi, Wittgenstein'in önerisi gibi şöyledir: Filozof, dilin değişik işlevlerinin ve ifadelerin icra ettikleri değişik rollerin ayrıntılı bir tanımını vererek, terapist gibi hareket eder. Ancak bu felsefi terapi, ne sözlük, ne de filoloji ile özdeşleştirilebilir. Filozof, bir sözcük derleyicisi değildir, Ryle

¹⁵ Logic and Language (ed. A. Co. N. Flew), (Oxford, 1951), s.14; ilk kez Aristotelian Society Proceeding'in 32. cildinde yayınlanmıştır (1931-32).

¹⁶ J.O Urmson, a.g.e., s.165.

¹⁷ Bkz. G. Ryle, "Theory of Meaning, British Philosophy in the Mid-Century, ed. C.A. Mace (London: George Allen and Unwin Ltd. 1957).

bütünüyle, bazı Oxford filozoflarının yaptıkları şeyde filozofun olağan dille ilgisini yanlış yorumladıklarıyla ilgilenmektedir. Ryle, bunu doğrulamak için son bir makalesinde, "gündelik kullanım" ve "gündelik kullanım" arasında bir ayrım yapar.¹⁸ O, bu iki şeyi özdeşleştirmenin, felsefi bir havlama olduğunu iddi eder. Filozofun ilgisi kullanıma değil, kullanımadır. Yaygın olana başvurma felsefi olarak riskli olmanın yanında, manasızdır da. İstenen şey, galiba mantık kurallarının özüdür. Bir ifadenin kullanımının genelde geçerli olması, olasıdır; fakat onun böyle olup olmaması felsefi olmayan bir meraktır. İş çözümlemesi genel gözlem değildir."¹⁹ Felsefe, kavramların 'informel mantığı, kavramsal çözümleme ya da mantıksal coğrafyalaştırma ile ilgilenir. Bu, Flew'in, felsefe "yapı ve deyim yönünden İngilizce'den çok farklı olan diğer dillerin varlığını az hesaba katar... Fakat ortaya çıkan metafiziksel karışıklığın üstesinden gelemeye onlara eşit davranır"²⁰ iddiasını göz önünde bulundurur. Xenakis'in ifadeleriyle, filozof linguistik işlerle ya da ifadelerin icra ettikleri rollerle ilgilenir. Bu roller 'uluslararası fenomenler'dir. Oysa bu işleri yapan ifadeler uluslararası değildir.²¹ Böylece olağan dil filozofu, 'gerçek' ya da 'iyi' ile ilgilendiği zaman, bu kavramların icra ettikleri işlerle ilgilenmektedir. 'İyi' kavramının icra ettiği rolle uğraştığında, o, aynı zamanda bon ya da agathon'un icra ettiği rol ile ilgilenmektedir. Felsefi çözümleyici, bir kavramın kötü bir kullanımına işaret etmede -kötü kullanım, paradoks, şaşkınlık ve karışıklığa neden olur- dilbilgisel bir kötü kullanma hakkında değil, mantıksal bir kötü kullanma hakkında konuşmaktadır. Flew'in işaret ettiği gibi "şikayet edilen şey gramer noksanlığı değil... Fakat anlaşılabilirlik ya da anlam yokluğudur..."²²

Ryle ve olağan dil filozofları, bir kavramın mantığının nasıl keşfedileceği konusunda her zaman açık değildiler. Tahmin edileceği üzere, bütün yapılması gereken bakmaktır. -Fakat dilin 'yüzeysel grameri'nin ötesine bakılmamalıdır. Bir eleştirmen buna şu şekilde işaret eder: "Bu olağan ifadelerin mantıksal özelliklerine gerekli dikkat gösterilmedi. Bu mantıksal özelliklere yeniden bakın. Bu tamamıyla olağan dili olgunlaştırmaya yönelik bir çağrıdır."²³ Wittgenstein, Ryle ve başkasının yerine koyma yöntemini kullanan diğer filozofları anlıyoruz. Wittgenstein şöyle demektedir: "onların bazısı, bir ifade biçimini diğeri yerine geçirmekle kaldırılabilir; bu bizim ifade biçimlerimizin bir çözümlemesi olarak adlandırılabilir, çünkü bu süreç, bazen bir şeyi ayırma

¹⁸ G. Ryle, "Ordinary Language", *Philosophical Review*, vol. 62, (1953).

¹⁹ G. Ryle, a.g.m., s.177.

²⁰ A.G.N. Flew, "Philosophy and Language", *Essays in Conceptual Analysis*, ed. A.G. N. Flew (London: Macmillan and Co. Ltd., 1956), s.4; Bu makale ilk kez *Philosophical Quarterly*'nin 5.cildinde (1955) yayınlanmıştır.

²¹ J. Xenakis, "Ordinary-Language Philosophy", *Synthese*, vol. II (1959); Ayrıca bkz. P. Strawson, "On Referring", *Mind*, vol. 59 (1950).

²² Flew, a.g.e., s.12.

²³ M. Weitz, "Oxford Philosophy", *Philosophical Review*, Vol. 62, (1953), s.229.

sürecine benzer.”²⁴ Biz Ryle'nin de etobür inekler hakkındaki örnekte bu yöntemi kullandığını gördük.

Olağan dilin mantığını öğrenmek ve paradigma durum tartışması olarak bilinen felsefi karışıklıkları çözmek için, Wittgenstein ve diğer felsefi çözümleyiciler başka bir yöntem kullandılar. Wittgenstein bize şu örneği verir. Paristeki standart metrenin uzunluğu ile ilgili bazı sorular soruluyor. Bazıları sanıyor ki, bu veya şu metal parçasının uzunluğunu sorabilmemizden dolayı, standart metrenin uzunluğunu da sorabiliriz. Bu saçmadır, çünkü 'uzunluk' standart metreye karşı ölçülebilen bir şey anlamına gelir. Standart metre "kendisiyle karşılaştırmanın yapıldığı" bir şeydir, belirli dil oluşumundaki bir paradigmadır.²⁵ Standart-metrenin uzunluğunu sormaya benzer olan felsefi karışıklıklar, dil-oyunlarındaki paradigmaları görmemekle ortaya çıkarlar. Flew, dilin mantığına ulaşmada bütün işlerin anahtarı, paradigma durum tartışmasına galip gelmede yatmaktadır diyerek, yöntemi şu örnekle betimlemektedir. "anlamı, paradigma durumlarına referansla öğrenilebilen bir sözcük varsa, o zaman hiçbir argüman, bütünüyle durumların olmadığını ispat edemeyecektir. Nitekim, herhangi bir sosyal baskı altında kalmadan; evlenmek istediği kızla evlenen bir adamın durumunda olduğu gibi, kendi özgürlüğünün anlamının bu tür paradigmalara referansla öğrenebileceğinden dolayı onun eylemlerinin özgür olmadığını söylemek doğru olamaz."²⁶ Özgür istenç-determinizmi konusu, gerçekte kavramların yanlış kullanımına bağlı olan sahte bir problemdir ve bu problemi mantıksal çözümleme (paradigma durumlarına dikkat çeken) çözecektir. Bu tür durumlarla uğraşmak bize "bir eylemin hem önceden tahmin edilebilir olduğunu, hem de onu yapan failin, kendi özgür iradesiyle gerçekleştiğini söylemenin, aykırı bir şey olmadığını"²⁷ göstermektedir.

Mantıksal çözümlemelerin, ayrıca ahlaki kavramların objektifliği veya subjektifliği konusundaki geleneksel tartışmaları çözdüğü kabul edilmektedir. Bir çok geleneksel filozof, bir sözcüğün anlamlı olması için isimlendirilmesi veya betimlenmesi gerekir şeklindeki anlam kuramıyla büyülenmiştir. Ahlak felsefesinde, Nowell Smith'in adlandırdığı gibi bu 'mantıksal dogma'²⁸ ya da profesör Austin'in adlandırdığı gibi "betimsel yanlışlık"²⁹ pozitivistlerin, 'ahlaki kavramlar sahte-kavramlardır ve anlamsızdır' şeklindeki iddialarını, Moor'un ve ahlaki sezgiciliği savunan filozofların iddialarını içeren felsefi karışıklıkları doğurur. Dilbilgisi ile yanlış yönlendirilmemeliyiz -gerçekte 'iyi' dilbilgisel bir yüklem olarak kullanılır- iyi 'sarıya' benzer bir niteliği göstermedir gibi. Yapmamız gereken şey, edimsel linguistik kullanımımızı dikkatle gözden geçirmek ve değer sözcüklerinin nasıl fonksiyon icra ettiklerini görmektir. Bunu

²⁴ Philosophical Investigations, s.43 e.

²⁵ Philosophical Investigations, s.25 e.

²⁶ Flew, a.g.e., s.19.

²⁷ Flew, a.g.e., s.13.

²⁸ P.H. Nowell-Smith, Ethics (London: Unwin Brothers Ltd., 1954), s.61-62.

²⁹ "Other Minds", Logic and Language, s.146.

yaptığımız zaman, Nowell-Smith'in de işaret ettiği gibi, değer sözcüklerinin bir çok fonksiyona sahip olmalarını anlarız. Onlar seçimleri veya kararları ifade ederler. Bu roller veya kullanımlar, betimsel sözcüklerin rol ya da kullanımlarından oldukça farklıdır. Öyleyse "iyi" (ya da doğru) sözcüğü neyi temsil eder? sorusu yersiz bir sorudur. Çünkü bu kavramlar, çoğu kez gönderme yapmak için kullanılmazlar. Onların anlamları, isimlendirmenininkinden farklı fonksiyonlar üzerine temellenmiştir. Hatta, değer yargılarını destekleyen nedenlerin yöntemi, betimleme yargılarını destekleyen nedenlerin yöntemi, betimlemelerle ilişkili olan nedenlerin yönteminden farklıdır ve biz dedüktif yöntemi, tek yöntem olarak kabul etme yanlışlığına düşmemeliyiz.³⁰ Değer dili ve etiksel uslamlama kendilerine özgü mantığa sahiptir ve Analitik Filozof, iddia edilen bu mantığı bize hatırlatarak, sık sık etikle birleştirilen sahte-problemleri (subjektif-objektif tartışması) çözer.

Analitik Filozoflar, gerçekte, onları çözmeye düşüncesiyle dikkatlerini geleneksel felsefi problemlere yöneltmişlerdir. Profesör Strawson, gerçeklik kavramı üzerindeki muammayı çözümlenmiştir. Bu muamma, doğrunun fonksiyonu tasvir edici olmalıdır şeklindeki faraziyede (Torki, Carnap ve diğerlerinin yaptıkları) kökleşmiştir. Yani "bir ifadenin doğru olduğunu söylemek, belirli bir dilin -ilk ifadenin yapıldığı- bir cümlesi hakkında bir ifade ortaya koymak demektir."³¹ Strawson kabul etmektedir ki, 'cümlecik doğrudur' cümlelere uygulanmaz; çünkü o herhangi bir şeye ait değildir. Doğruluk, sembollerin bir özelliği değildir; çünkü o bir özellik değildir.³² Doğrunun fonksiyonu, 'teyit etme'dir, tasvir etme değil. Doğrunun fonksiyonu, bir soruya cevap verildiğinde, 'evet'in fonksiyonu gibidir.

Profesör Findlay zaman problemi için³³, profesör Edwards ve diğerleri tüme varım için³⁴, Profesör Paul, algı problemi ve duyu ölçüm kuramı için³⁵, Profesör Hart Hukuk Felsefesindeki çeşitli konular için³⁶, Profesör Austin bilgi kuramı için³⁷, Profesör Mackdonald, Prof Weldon ve Profesör Berlin, siyasal teorideki problemler için³⁸ çözümlenme tekniğine başvurmuşlardır. Bir çokları,

³⁰ S. Toulmin, *An Examination of the Place of Reason in Ethics* (Cambridge: Cambridge University Press, 1950), s.82.

³¹ P. Strawson, "Truth" *Analysis*, vol. 9 (1948-49); *Philosophy and Analysis*'de yeniden yayımlandı, ed. Margaret Macdonald (New York: Philosophical Library, 1955), s.261.

³² a.g.e., s.262.

³³ "Time, a Treatment of Some Puzzles", *Logic and Language* ed. A. Flew (Oxford: Basil Blackwell and Mott, Ltd., 1951).

³⁴ "Russel's Doubts About Induction", a.g.e. (içinde)

³⁵ "Is There a problem About Sense-Data?" a.g.e. (içinde)

³⁶ "The Ascription of Responsibility and Rights", a.g.e. (içinde); ve "Natural Rights", *Philosophical Review*, Vol. 64 (1955).

³⁷ "Other Minds", *Logic and Language*, ikinci seri (Oxford: Blackwell, 1953).

³⁸ "The Language of Political Theory" *Logic and Language*, İlk Seriler (Oxford: 1951); T.D. Weldon, *The vocabulary of Politics* (London: C. Nichols and Co., Ltd., 1953); I. Berlin, "Equality", *Aristotelian Society Proceedings*, vol. 56 (1955-56).

bu çözümleme sonuçlarının oldukça yararlı olduğunu kabul etmiştir. Gerçekte analitik teknik, bir çok felsefi tartışmaların halledilmesini olası kılmıştır. Diğer bazıları, çözümleyiciler tarafından kullanılan tekniklere güçlü eleştiriler yönelterek daha şüpheli davranmışlardır.³⁹ Paradigma durum yönteminin sınırlamaları üzerinde spesifik olarak bazı yorumlar yapılmıştır.⁴⁰ Yine felsefenin dilbilgisi, filoloji ya da sözlüğe indirgenmesi üzerinde yorumlar olmuştur. Biz bu kitapta analitik felsefenin bir değerlendirmesini yapmıyoruz. Böyle bir konu, uzun ve zor bir çalışma olacaktır. Biz burada sadece, analitik felsefenin temel unsurlarını tasvir etmek istiyoruz. Bu kolay olmuyor. Çünkü çoğu çözümleyici belirli temel doktrinleri savunan bir okul içerisinde gruplaştırılmak istemiyor. Bir çok çözümleyicinin kullandıkları tekniklerde ve ulaştıkları sonuçlarda farklı olmaları sorun değildir. Yine de, çağdaş felsefi çözümleyiciler arasında büyük bir birliktelik vardır.

Bu ortak noktalar, Urmson'un "iki yeni slogan" olarak adlandırdığı şey de açıkça görülmektedir. Bunlar:

1. Anlamı sorma, kullanımı sor
2. Her ifade kendi mantığına sahiptir.⁴¹

Çoğu çağdaş çözümleyici, bütünü ile olmasa da, anlamı tam ve yeterli olarak gören pozitivist'in anlam anlayışını reddeder. Pozitivistler belirli ifade türlerini saçma, anlamsız ya da bütünüyle coşkusal olarak görmeye tamamiyle keyfi davranmışlardır. Talep edilen çok daha verimli bir yaklaşım, kullanımların, fonksiyonların ve dilin maksatlarının ciddi bir tahlilini yapmaktır, çünkü dil, değişik fonksiyonları icra etmek için kullanılmaktadır. Her ifade kendi mantığına sahiptir sloganı, bu farklı fonksiyonları dikkatli bir şekilde gözden geçirmede etkilidir. Bu vesileyle, mantıkçı atomistlerin düştükleri, dilin temel fonksiyonunun gerçekliği resmetme olduğu hatasından kaçınılır. O ayrıca, farklı kullanım ya da temelde farklı tarzlardaki kanıtlarla desteklenebilen farklı fonksiyonlara sahip kavram veya ifadeleri destekleyici kanıtların ve tasarlanan durumların farkındalığı, ifade türünün mantığının farkındalığıdır.

Bundan başka, dünyayı kendi temel kesin bileşimlerine bir indirgeme olarak, çözümleme anlayışı, çoğunlukla terkedilmiştir.⁴²

Genellikle bir tür indirgeme çabasıyla birleştirilen, bir ideal dil formasyonu fikri bütünüyle reddedilir. Çoğunlukla Carnap'ın "In Der Logische Aufbau derment" adlı eserinde ya da Bertrand Russel'in yaptığı gibi sembolik bir sistem ya da suni bir dil oluşturma çabası, kavramların ve kullandıkları bağlamdaki ifadelerin 'informal mantığı' lehine reddedilir. Formel ve informel

³⁹ Bkz. Ernest Gelner, *Words and Things: A Critical Account of Linguistic Philosophy and a study in ideology* (London: Victor Gollancz Ltd., 1959).

⁴⁰ Bkz. A. Flew, "Philosophy and Language" *Essays in conception Analysis*, s.20; Robert Richman, "On The Argument of Paradigm Case", *The Australasian Journal of Philosophy*, Vol. 39, No. 1(1961).

⁴¹ Urmson, a.g.e., s.179.

⁴² Urmson, a.g.e., s.186.

mantık arasındaki ayırım, bu gün büyük oranda kabul edilmiştir. Onun kabul görmesinden de Profesör Strawson sorumludur.⁴³ Çağdaş çözümleyiciler, felsefi aydınlatmanın, dönüştürme veya başkasının yerine kullanma yönteminden başka vasıtalarla da yapılabileceğini vurgularlar. Bu yöntem reddedilmez, fakat paradigma durum yöntemi gibi diğer teknikler üzerinde önemle durulur.

Öyleyse, çağdaş felsefi çözümleyicilerde ortak bazı unsurlar vardır. Bu çözümleyicilerin yöntemlerine bir çok tartışma alanında başvurulduğunu gösterdik. Bununla birlikte son zamanlarda felsefi çözümleyiciler dikkatlerini din diline yöneltmişlerdir. Sadece pozitivistler, din ve teolojiiyi bir bütün olarak terk etmiş ve onları bilinmeyen bir alana yerleştirmişlerdir. Bununla birlikte çağdaş çözümleyiciler ise, teolojik kavramları ve dinsel söylemleri ayrıntılı olarak inceleyeceklerdir. Dinsel söylem gerçekte bir çok insanı şaşkınlığa uğrattır. Çözümleme çabası, bizleri bu şaşkınlıklardan kurtarır ve bizim dinsel dili anlamamıza yardımcı olur. Dinsel ifadeleri, eşdeğer ifadelere dönüştürme - başka bir şeyin yerine kullanma yöntemi- ye yönelik bir düzenleme çabası olmamıştır. Çoğunlukla, dinsel söylemin bütün bağlamları ayrıntılı bir şekilde incelenerek, dinsel iddiaların anlaşılmasına yönelik vurgular olmuştur. Bu şekilde, dinsel söylemlerin fonksiyonu, dinsel söylemlerin değişik türleri, dinsel söylem için gerekli olan spesifik durumlar, bu söylemleri kanıtlamak için getirilen nedenlerin türü ve onların kanıtlama tarzı ön plana çıkarılmıştır. Bütün bu faktörlerin farkında olma, dinsel söylemin 'mantığı'nın farkında olmayla eş değerdir.

Stephen Toulmin'ın bir yorumu, modern çözümleyicinin dine karşı tutumunu belki en iyi şekilde tasvir etmektedir. O şöyle söyler:

"Biz, dinsel argümanların, geleceğin bütün bilgisini -kendi anlamında bilimle yarışarak- sağlama iddiasında olduğunu varsayarsak, onlara, bilimsel açıklamalara uygun mantıksal kriter olarak başvurma teşebbüsünde bulunmada haklı olabiliriz ve bunu yaptığımızda da, "Tanrı'nın doğasıyla ilgili bütün söylemlerin saçma" (Ayer) ya da 'dinin bir ilüzyon olduğu (Freud) çıkarımı için bir takım gerekçelere sahip oluruz. Eğer dinin, bilim ve ahlakla yarışmaktan başka fonksiyonlarının olduğunu aklımızdan çıkarmazsak, bütün dinsel argümanları reddetmenin, ciddi mantıksal yanlışlıklar yapmak demek olduğunu anlayacağız. Mecazi ifadeleri literal olarak almak veya sayılarla ilgili matematiksel kavramın derin dinsel bir anlama sahip olduğunu varsaymak büyük bir hatadır."⁴⁴

Sık sık 'linguistik çözümleme' olarak nitelendirilen, yukarıda tasvir ettiğimiz felsefe yapma yöntemi, günümüzde teoloji ve dine yönelik ilginin

⁴³ P. Strawson, Introduction to Logical Theory (London: Methuen and Co. Ltd. 1952); "On Referring", a.g.e.

⁴⁴ S. Toulmin, a.g.e., s.212-213.

yeniden canlanmasından kısmen sorumludur (bazıları onu, modern felsefenin en büyük başarılarından birisi olarak görmüşlerdir).⁴⁵

Hook'un ifadeleriyle Felsefi çözümleyiciler "Hem teolojik kullanımı aydınlatmak hem de onun özerkliğini bilim adamları ve naturalistlerden gelen sert eleştirilere karşı korumak için bir yöntem geliştirdiler. Konuşacak herkes için geçerli olarak peşinen belirlenmiş tek bir dil oyunu yoktur..."⁴⁶ Bu Toulmin'in bizim yapmamızı önerdiği şeydir. Bir çok kimse buna yönelmekte. Bazıları şüpheyle yaklaşmakta, diğer bazıları ise inanmaktadır. Bu çözümleyiciler, dinsel söylemin mantığıyla ilgili başka ve farklı sonuçlar öne sürmüşlerdir. Sanıyorum, onların tamamı, bu kompleks söylem tipine bir ışık tutmuştur. Biz, daha sonraki iki bölümde, din dili ile yoğunlukla uğraşan önemli bir çok felsefi çözümleyicinin uğraşlarını bazı ayrıntılarıyla inceleyeceğiz.

⁴⁵ W.B. Gallie, "The Function of Philosophical Aesthetics" *Aesthetics and Language*, ed. W. Elton (Oxford: Basil Blackwell and Mott, Ltd. 1954), s.22.

⁴⁶ Sidney Hook, "Preface", s.XII-XIII, *Religious Experience and Truth*, ed. Sidney Hook (New York: New York University Press, 1961).